

תרגום יונתן מפרש אותה כעוסקת לא במספרים אלא בדימוי עצמי. את המילים "המעט מכל העמים" הוא תרגם "מכִּיכִי רוחא וענוותנין מכל עממא", כלומר שפלי רוח וענוותנים מכל העמים. רש"י מציג קריאה דומה, ומצטט את דברי אברהם "וְאֶנְכִי עֶפְרָאֵר" (בראשית יח, כז) ואת דברי משה ואהרן "וְנַחֲנוּ מָה?" (שמות טז, ז).

רשב"ם וחזקוני נותנים הסבר ריאליסטי יותר: משה מנגיד בין בני ישראל לבין שבעת העממים שיילחמו בהם בארץ כנען. ה' יוביל את בני ישראל לניצחון אף כי המקומיים עולים עליהם במספרם.

רבנו בחיי מצטט את הרמב"ם, האומר כי אפשר היה לצפות, לכאורה, שה', מלך העולם, יבחר לו לעם סגולה את העם הגדול ביותר, שהרי "בְּרַב עִם הַדֶּרֶת מֶלֶךְ" (משלי יד, כח); העובדה שהוא לא עשה זאת, ובחר דווקא בעם ישראל הקטן להיות לו לאוצרו המיוחד, לעם הסגולה שלו, היא שבח גדול לעם זה. ועדיין, מציקה לרבנו בחיי הסתירה בין דברי משה כאן לדבריו בספר דברים עצמו על כך שבני ישראל רבים ככוכבים בשמיים. על כן, הוא מציג לקרוא את הפסוק שלנו כמעין תנאי בטל: אפילו אם הייתם המעט מכל העמים, ה' היה בוחר בכם.

קריאה פשוטה וישירה מציג ספורנו: ה' לא בחר לו עם לצורכי כבוד עצמי והדרת-מלך. לו עשה כן, ודאי היה בוחר עם רב וגדול. אך לא הכבוד הדריך את ה' בבחירה הזאת, אלא האהבה. ה' אהב את האבות על שנכוננו ללכת אחריו. על כן הוא אוהב את בניהם.

אך לא רק ימי האבות וימי משה מקופלים בפסוק הזה. משהו בו מהדהד לאורך ההיסטוריה היהודית שלאחר מכן, עד היום.

המעט מכל העמים

סמוך לסופה של פרשת ואתחנן מסתתרת, כמעט לאין רואים, הכרזה שהשלכותיה מערערות את הרושם שנתקבל עד כה מדברי התורה על עם ישראל: "לֹא מֵרַבְּכֶם מְכָל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם, כִּי אַתֶּם הַמֶּעַט מִכָּל הָעַמִּים" (דברים ז, ז).

והרי לא כך מלמדנו המקרא בדרך כלל. בספר בראשית, ה' מבטיח לאבות שזרעם יהיה רב ככוכבי השמיים, כחול אשר על שפת הים, כעפר הארץ: רב לאין-ספור. אברהם יהיה אביהן של כמה וכמה אומות, "אַב הַמֶּזֶן גוֹיִם" (בראשית יז, ה), בתחילת ספר שמות קראנו כיצד בני משפחת הברית, רק שבעים נפש מגיינים ברדתם למצרים, "פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם" (שמות א, ז). שלוש פעמים בספר דברים אומר משה שמספרם של בני ישראל "כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב" (דברים א, י; י, כב; כח, סב). שלמה המלך תיאר את עצמו כחלק מ"עֶמְקֶךָ אֲשֶׁר בְּחֶרְתְּ, עִם רַב אֲשֶׁר לֹא יִמָּנֶה וְלֹא יִסָּפֵר מֶרֶב" (מל"א ג, ח). הושע התנבא: "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר" (הושע ב, א).

בכל הכתובים הללו ובאחרים מודגש הגדול של העם, הריבוי המספרי שלו. מה נעשה, אפוא, באמירתו של משה בפרשתנו המשבחת דווקא את קוטנו?

היהודים היו ועודם עם קטן; כיום, אנו מונים לכל היותר חמישית האחוז מאוכלוסיית העולם. היו לכך שתי סיבות. הראשונה היא המחיר הכבד בנפש שגבו הגלות והרדיפות. מחיר ישיר במעשי הטבח ובפוגרומים, במסעי הצלב ובפרעות ובשואה; ומחיר עקיף בדמות המרות־הדת, כגון בספרד במאה ה־15 וברחבי אירופה במאה ה־19, מצד יהודים שלא עמדו בנטל הרדיפות (בשני המקרים, המרת הדת לא הועילה: האנטישמיות הגוענית הוסיפה לראות בהם יהודים). האוכלוסייה היהודית כיום היא רק שבירר ממה שיכולה הייתה להיות אלמלא אדריאנוס, אלמלא הצלבנים, אלמלא האנטישמיות.

הסיבה השנייה היא שכמעט בכל התקופות היהודים לא שמו להם למטרה לגייר אחרים. לו עשו כן, אולי היינו היום קרובים במספרנו לנוצרים (2.2 מיליארד) או למוסלמים (1.3 מיליארד). המלבי"ם, פרשן המקרא בן המאה ה־19, מוצא בפסוק דבר־מה קרוב לכך. הפסוקים הקודמים אמרו שבני ישראל עומדים להיכנס לארץ שיש בה שבעה עמים – החיתי, הגרגשי, האמורי, הכנעני, הפריזי, החיוי והיבסי. משה מזהיר מפני נישואי תערובת עימם, לא מסיבות גזעיות אלא מטעמים דתיים: "פִּי יִסִּיר אֶת בְּנֵךְ מֵאַחֲרֵי וְעִבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (דברים ז, ד). על פי המלבי"ם, בפסוק שלנו משה אומר לבני ישראל: אל תצדיקו נישואי תערובת בטענה שהדבר מגדיל את עם ישראל. "אין ה' חפץ ברפוי עם".

הייתה תקופה מסוימת שבה שאפו כנראה היהודים לגייר אחרים. המלך החשמונאי יוחנן הורקנוס הראשון אף עשה זאת בקנה מידה גדול, ובכפייה, כשגייר את האדומים. מאוחר יותר, במאה הראשונה לספירה, מנו היהודים כ־10 אחוזים מאוכלוסיית האימפריה הרומית, ורומאים רבים התפעלו מכמה היבטים של אמונתם ואורחות חייהם. אלילי העולם ההלניסטי איבדו בימים

ההם מקסמם ומאמינותם, וסביב־סביב לים התיכון, בריכוזי אוכלוסייה שונים, אימצו אנשים, כיחידים, את מנהגי היהדות. אך קבלת עול מצוות, ומצוות המילה בפרט, עמדו בינם לבין גיור. היהודים בחרו שלא להתפשר על דברים אלו כדי להקל על מתעניינים בגיור. כך קרה שבני התרבות ההלניסטית שאהדו את היהדות פנו בדרך כלל אל האפשרות נטולת עול־המצוות שהתפתחה בימים ההם, הנצרות הפאולינית. לאורך ההיסטוריה, באורח עקבי, בחרו היהודים להיות נאמנים לדרך אבותיהם ולהישאר עם קטן, למרות הפיתוי לוותר על חלקים מן הדרך הזאת לשם גדילה כמותית.

מדוע הובילו ההשגחה, הבחירה האנושית או שתיהן גם יחד, לידי קטנות זו של עם ישראל? אולי פשוט מפני שבאמצעות עם ישראל מספר אלוהים לאנושות שכדי להגיע לגדולה אין צורך להיות מרובה. עמים נשפטים לא על פי גודלם אלא על פי תרומתם למורשת האנושות. ההוכחה המאלפת ביותר לכך היא העם היהודי הזעיר, אשר כמעין המתגבר מנביע שטף של נביאים, כוהנים, משוררים, פילוסופים, חכמים, קדושים, בעלי הלכה ובעלי אגדה, פוסקים ומפרשים, רבנים וראשי ישיבות – כמו רבים מגדולי הסופרים, האומנים, המוזיקאים, הקולנוענים, האקדמאים, האינטלקטואלים, הרופאים, המשפטנים, היזמים והממציאים. מעבר לכל פרופורציה לשיעורם באוכלוסיית העולם, אפשר למצוא עורכי דין יהודים הנאבקים בעוולות, כלכלנים יהודים הנלחמים בעוני, רופאים יהודים הממגרים מחלות ומורים יהודים המבערים את הבורות.

כדי להרחיב את אופקיה הרוחניים והמוסריים של האנושות, אין עם זקוק למספרים גדולים. הוא זקוק לדברים אחרים לגמרי: להכרה בערכו ובכבודו של היחיד, בכוחו של האדם לשנות את

העולם, בחשיבותה של הנחלת חינוך מעולה לכול; ליצירת אווירה של אחריות משותפת, של כל אחד ואחת מאיתנו, לשיפור המצב האנושי; ולנכונות ליטול אידיאלים נעלים וליישם אותם בעולם הממשי בלי להירתע מאכזבות ומכישלונות.

הדבר ניכר גם בזמננו, בייחוד במדינת ישראל. ישראל מוכפשת בתקשורת העולמית ומשוקצת ברוב חלקי הכדור, ובכל זאת מחוללת עוד ועוד ניסים ברפואה ובחקלאות, בטכנולוגיה ובאומנויות, כאילו המילה "אי-אפשר" אינה כתובה במילון העברי. ועל כן, כאשר אנו מרגישים פחד ודכדוך לנוכח מצוקותיה של מדינת ישראל, מומלץ לנו לחזור אל דבריו של משה - "לֹא מִרְבָּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם, כִּי אַתֶּם הַמֶּעֵט מִכָּל הָעַמִּים".

קטנים? כן. ועדיין מוקפים, כאז, עמים גדולים וחזקים מאיתנו. אבל עִם-מֶעֵט זה, נגד כל חוקי ההיסטוריה, האריך ימים מכל האימפריות האדירות שמשלו בעולם, ועדיין הוא נושא אל האנושות מסר של תקווה: כדי להגיע לגדולה אין צורך להיות גדולים. אם תיפתחו כלפי הכוח העליון הגדול מכם, תהיו גדולים מכפי שאתם. מדינת ישראל נושאת מסר זה לעולם גם היום.

סביב שולחן שבת

1. היזכרו במקרה שבו הרגשתם שלהיות שונה הוא חוזק ולא חולשה.
2. מתי לאחרונה ראיתם אדם השומר על ערכיו כשהדבר אינו פופולרי?
3. איזו השראה מעורר בכם סיפורה של מדינת ישראל?